

Изкуството и креативното обучение като шанс за социална мобилност сред млади хора от бедни общности.

Силвия Николова

Art and creative learning as a opportunity to social mobility among youth from disadvantaged communities.

Silviya Nikolova

Abstract:

Art represents a powerful instrument for the holistic development of children and adolescents, as it establishes the foundations of their value system and shapes their worldview. Engagement with artistic activities fosters self-confidence, facilitates the formation of personal identity, and promotes the acquisition of skills that prepare young individuals to become educated, self-aware, and successful members of society.

Creative learning, particularly within the framework of the ongoing digital transformation of education, emerges as a pivotal mechanism for identifying and nurturing talent. Educational approaches grounded in art and creativity also play a significant role in promoting the social inclusion of students from socioeconomically disadvantaged backgrounds. Poverty is a primary factor contributing to low educational attainment and limited qualifications, which in turn restrict opportunities for upward social mobility.

The present study aims to examine the ways in which creative learning and engagement with the arts can foster social mobility among youth from disadvantaged communities. In this context, fostering creativity, interactivity, and the integration of digital technologies may serve as critical enablers of meaningful social and educational advancement, offering tangible opportunities for empowerment among young people from low-income backgrounds.

Keywords: art, creative learning, social mobility

For contacts: PhD student Silviya Nikolova, Technical university – Varna, sunny_tulip@abv.bg

1. Ограничения пред достъпа до училище и качествено образование при деца от бедни общности

Децата от бедни общности често се сблъскват с множество социално-икономически и културни ограничения, които възпрепятстват редовното посещаване на училище и получаването на качествено образование. Един от основните фактори е финансовата нестабилност на семействата и ниската покупателна способност, която ограничава възможностите за покриване на разходи, свързани с учебни материали, транспорт, облекло и извънкласни дейности. Една от основните характеристики на бедността е, че тя се унаследява. По тази линия, можем да отбележим, че ниското образователно равнище на родителите често води до ограничена подкрепа в учебния процес и липса на мотивация за продължаване на образованието. Средата, в която те израстват е среда лишена от стремеж към грамотност. В някои случаи децата са принудени да поемат ранна трудова заетост или грижи за семейството, което увеличава риска от отпадане от училище. Те биват възпитавани в ценности, сред които образованието и грамотността отсъстват. Социалната маргинализация, дискриминацията и липсата на позитивни ролеви модели също оказват негативно влияние върху образователните постижения, като формират ниски очаквания както от страна на учениците, така и от страна на образователната система. В

контекста на дигиталната трансформация на образованието, дигиталното неравенство се очертава като сериозно препятствие пред равния достъп до обучение. [1] Много деца от бедни общности нямат достъп до подходящи дигитални устройства (компютри, таблети, смартфони) или разполагат с ограничен и нестабилен интернет достъп. Липсата на дигитална грамотност както сред учениците, така и сред техните родители, допълнително задълбочава този проблем. Недостатъчните умения за работа с образователни платформи и онлайн ресурси ограничават възможностите за пълноценно участие в дигитални и дистанционни форми на обучение. Освен това, отсъствието на подходяща учебна среда в домашни условия, включително тихо пространство за учене и подкрепяща среда, намалява ефективността на дигиталното обучение и задълбочава образователните неравенства. Комбинацията от социално-икономически, образователни и дигитални ограничения създава порочен кръг, който възпрепятства образователното развитие и социалната мобилност на децата от бедни общности. Преодоляването на тези бариери изисква целенасочени политики, иновативни образователни подходи и интегриране на креативно и дигитално обучение като средства за социално включване и равен достъп до образование.[2]

Аспект	Ограничения в достъпа до училище и качествено образование	Ограничения в достъпа до дигитални ресурси	Пресечна точка
Социално-икономически статус	Липса на средства за учебни материали, транспорт, извънкласни дейности	Липса на средства за устройства и интернет	Бедността като основен структурен фактор
Семейна среда	Ниско образователно равнище на родителите, ограничена подкрепа	Ниска дигитална грамотност на родителите	Ограничен образователен и културен капитал
Мотивация и самооценка	Ниска учебна мотивация, риск от отпадане	Страх от технологии, ниска увереност	Формиране на ниски очаквания и автоограничаване
Институционални фактори	Недостатъчно ресурси в училищата, липса на подкрепящи програми	Ограничен достъп до дигитални платформи и обучение	Неравен достъп до образователни възможности
Среда за учене	Липса на подходящо пространство и спокойствие	Липса на технически и физически условия за онлайн обучение	Неблагоприятна учебна среда
Социално включване	Маргинализация и дискриминация	Дигитална изолация	Социално изключване
Дългосрочен ефект	Ниски образователни резултати	Ограничени дигитални умения	Ограничена социална мобилност

Табл. 1 Общи ограничения пред достъпа до образование и дигитални ресурси при деца от бедни общности. Източник: Таблицата е систематизация на автора

Общото между ограниченията в достъпа до традиционно образование и дигитални ресурси е тяхната системна обусловеност от социално-икономическото неравенство. И в двата случая липсата на ресурси, подкрепяща среда и адекватни умения води до задълбочаване на образователната изолация и възпроизвеждане на социалните неравенства. Тази пресечна точка подчертава необходимостта от

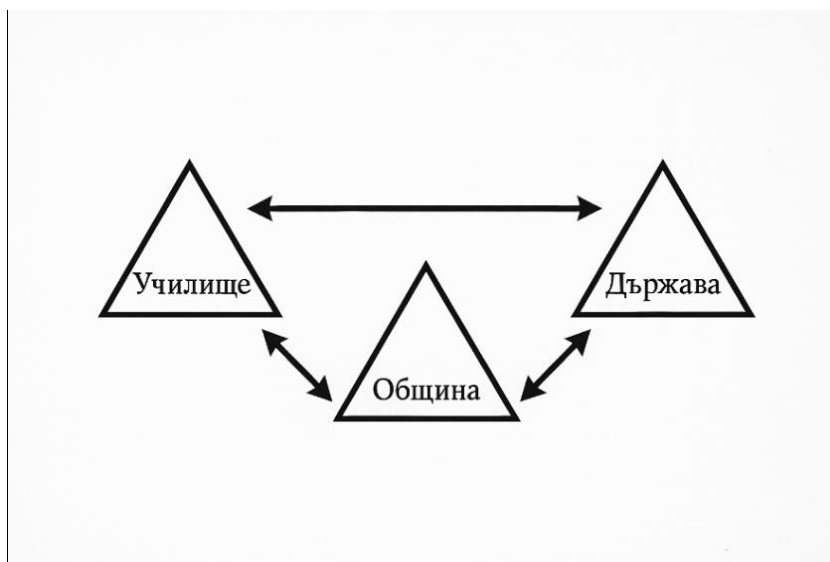
интегрирани образователни политики, които съчетават социална подкрепа, дигитален достъп и креативни образователни подходи като средство за преодоляване на структурните бариери пред социалната мобилност. Дигитализацията, въпреки собствените си бариери, предлага **по-гъвкави и по-лесно преодолими решения** в сравнение с традиционните образователни ограничения.[2]

2. Ролята на общинската и държавната социална политика в подкрепа на образованието и социалната мобилност.

Деца и юношите, израстващи в бедни семейства, разполагат с ограничен достъп до платени образователни ресурси и извънкласни дейности, които играят съществена роля за развитието на когнитивни, социални и творчески умения. Поради тази причина тяхното обучение и личностно развитие в значителна степен зависят от публичната образователна система, която в България е безплатна и универсално достъпна. В този контекст училището може да бъде идентифицирано като първичен и ключов институционален фактор в процеса на социална мобилност.

Втори съществен фактор е ролята на общината и по-конкретно общинската социална и образователна политика, реализирана на местно ниво. Регионалните различия в социалното, образователното и икономическото развитие в значителна степен зависят от мерките и приоритетите, които общините формулират и прилагат. Това включва, например, осигуряването на средства за безплатни извънкласни дейности, създаването на клубове по интереси, STEAM групи към училища и читалища, както и други форми на неформално и креативно образование, които са общодостъпни за деца и млади хора от уязвими социални групи.

Третият ключов институционален топос е държавата и нейната социална политика, насочена към превенция на детската бедност и насърчаване на социалното включване. Чрез национални стратегии, целеви програми и финансови механизми държавата задава рамката, в която училищата и общините могат да развият устойчиви образователни и социални интервенции, насочени към намаляване на неравенствата и подпомагане на социалната мобилност.

Фиг. 1 Институционални топоси, свързани със социалната мобилност.

Достъпът до качествено образование за деца от бедни и маргинализирани общности зависи не само от училището и креативното обучение, но и от ефективното взаимодействие на социалните политики на различни нива. **Общинската социална политика** има ключова роля в осигуряването на локална подкрепа и преодоляване на ежедневните бариери, които пречат на децата да посещават училище или да се включват активно в обучението. Общината може да създаде специална програма, включваща мерки за обучение чрез творчество, креативност и дигитализация за деца от бедни общности:

➤ Осигуряване на **транспорт и училищни столове**, което намалява физическите и финансовите ограничения.

➤ Поддържане на **следучилищни центрове и дигитални лаборатории**, където децата могат да учат интерактивно и да развиват креативни умения.

➤ Организиране на **местни арт и STEM инициативи**, които интегрират изкуството и науката в практическото обучение.

➤ Включване на **родителите и общността** чрез програми за дигитална грамотност и семейни арт-проекти, което създава подкрепяща среда за учене. Ефективното съчетаване на общински и държавни политики създава **интегрирана подкрепяща система**, която позволява на креативното и дигиталното образование да реализира максимално своя потенциал. Така децата имат **физически и дигитален достъп** до училище и учебни ресурси и преодоляват финансови и социални бариери, които иначе ограничават възможността за учене. Читалищата имат традиционно предназначение за образователна и просветителска дейност и присъстват в почти всяко населено място в страната. Това ги прави идеална инфраструктура за предоставяне на достъпно, безплатно и креативно образование за деца от бедни общности. Чрез читалищата могат да се организират:

➤ Кръжоци и клубове по изкуства, музика, театър, визуални и дигитални технологии.

➤ Допълнителни уроци по математика, природни науки и езици с включен креативен компонент.

➤ STEAM проекти, комбиниращи наука, технологии и изкуства.

➤ Онлайн и присъствени обучителни сесии, използвайки дигитални платформи.[3]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, креативното и арт-базираното образование, интегрирано с дигитални и интерактивни методи на обучение, притежава значителен потенциал за преодоляване на образователните и социалните неравенства сред деца и младежи от бедни общности. Чрез развитието на когнитивни, творчески, социални и дигитални умения, тези подходи не само повишават мотивацията и ангажираността на учениците, но и създават реални предпоставки за тяхната социална мобилност и успешно включване в съвременното общество. Същевременно ефективното взаимодействие между образователните институции, държавната и общинската социална политика, както и местните културно-просветни структури, като читалищата, е от съществено значение за изграждането на устойчива и приобщаваща образователна среда. В този контекст

дигитализацията и креативното обучение следва да бъдат разглеждани не само като педагогически иновации, а като стратегически инструменти за социално включване, равен достъп до образование и дългосрочно обществено развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Министерство на образованието и науката (2023). Стратегия за дигитална трансформация на образованието 2021–2030. София.
2. Национален статистически институт (2024). Образование и социално включване в България. София.
3. UNESCO (2019). Culture and Creativity for the Future of Education. Paris.
4. НСИ - Национален статистически институт